

A világháló nyelve

Észrevételek, továbbgondolások Bódi Zoltán könyvével kapcsolatban

Ha az internet, vagy ahogy a most megjelent első magyar nyelvű monográfia ajánlja, a világháló nyelvét akarjuk meghatározni, bizonyosan az út kezdetén vagyunk. Bár a semminél már többet tudunk.

Emlékszem, néhány éve még ilyen „rigmust” küldött be valaki az anyanyelvi lap szerkesztésébe Milyen lesz a jövő magyar nyelve címmel: „Internetes – rettenetes”. Sajátos magyar ejtémódja is kialakult a hálónak: „internettes”. Azután az is igen érdekes, hogy miként formálódik a világhálóval kapcsolatos szókincs. Folyamatosan válik az Internetből internet, sőt mint említettem világháló vagy háló, sőt net. És azután netezünk, fölme gyünk (!) a netre, növekszik a net-nemzedék, amely e-mailt (drótpostát, fénypostát, villámpostát, villanypostát? stb.) küldözget, e-irodalmon, e-közösségben szocializálódik, és talán e-ételt (!) fogyaszt és e-nyelvet használ.

Bódi Zoltán a magyar szakirodalomban először kísérte meg az internet nyelvészeti leírását. (A nemzetközi szakirodalomban David Crystal *Language and Internet* című könyve csak némiképp előzte meg a magyar szerzőt; Cambridge University Press, 2001. 272 oldal.) Az új nyelvészeti kutatási terület természetesen merít a kommunikációelmélet, a szociolingvisztika módszertanából, bizonyos tekintetben kapcsolódik egy újfajta nyelvműveléshez (a szót magát nem használja a szerző), de föltétlenül az új, formálódó magyar nyelvstratégia áramlatába illeszkedik. A szerző, mint a könyvét bemutató újságcikkekből tudom, a kutatási területét netnyelvészetnek, önmagát pedig netnyelvésznek nevezi. Egyébként ehhez minden oka és joga megvan, hiszen a hazai nyelvészek közül talán legelsőnek ismerte fel a hálónak a nyelvhasználatra gyakorolt hatását. Az irodalomjegyzékből tudható, hogy a cybernyelvről 1997-ben jelent meg első dolgozata, de egy másik könyvből azt is megtudhatjuk, hogy a Magyar Rádió első számítástechnikai műsorának, az 1995-ben indult Modem időknek is kezdetektől állandó munkatársa. A 10. születésnapra kibocsátott kötetben pedig az Infoszótár című rész kidolgozója (Szilágyi Árpád főszerkesztő: *Modemkori hőstörténet. Egy rádióműsor és a digitális kultúra 10 éve.* Magyar Rádió, Budapest, 2005.). A netnyelvi kommunikációt segíti a jelen kötetben is olvasható glosszárium olyan fontos magyarításokkal, mint például böngészés, csatlomány, csevegőforum, emil, görgetősáv, honlap, személtlevél, ugrópont stb.

Az internet világa hallatlanul érdekes, izgalmas, új kutatási területet, megközelítési és gondolkodásmódot követel meg. A legérdekesebb talán az, hogy egy új nyelvi világ, újabban úgy nevezem: létmód van kibontakozóban, a beszédet, az írást, a másodlagos szóbeliséget követő úgynevezett másodlagos írásbeliség. Bódi Zoltán erre az írott beszélt nyelv terminust használja (egyik műfajára hallottam már a levélbeszéd kifejezést is), és be is mutatja ennek a sajátos közlésmódnak a legfontosabb jellemzőit (pl. korrekcióhiány, kommunikációs hiány, sűrített jelentéstartalmú betűszók, rövidítések, fonetikus írásmód, smiley-k vagy mosolyszimbólumok, egyéb kiemelések).

Időközben talán éppen a Magyar Nyelvőr című folyóirat az, amely rendszeresen, az új jelenségekre való nyitottsággal foglalkozik az informatika nyelvhasználatával (gondolhatunk itt Kis Ádám, természetesen Bódi Zoltán, azután Érsok Nikoletta Ágnes, illetve a jelen recenziás írásaira). Az írott beszélt nyelv terminust is tovább pontosítottuk: másodlagos írásbeliség.

Az internet részben tömeg-, részben magánkommunikáció. (Ez utóbbi hozzátoldás részben ellentétben van a 16. oldalon található idézett állítással; de tartani kell magunkat hozzá, hiszen a magán elektronikus levél aligha tekinthető tömegkommunikációnak; attól, hogy rögzítik, évtizedekre elteszik és esetleg rendszergazdák és másfajta furcsa emberek belenézegethetnek, ez bizony még magánkommunikáció, amelyet a levéltitok véd. A hagyományos leveleket is olykor eloptákt, illetéktelenek fölbontották, visszaragasztották, ettől még nem váltak tömegkommunikációvá.)

Az azonban föltétlenül igaz, hogy az új kommunikációs térben új műfajok (talán helyesebb lenne itt pontosítani: médiumok, szövegtípusok) jöttek létre. Bódi Zoltán felosztásában: honlap (weboldal, webhely), levelezőlista, vitafórum, csevegőforum, e-mail. Egészen biztos, hogy ezeknek a médiumoknak a további árnyalására is szükség lesz (s ez a munka is folytatódik, remek dolgozatok születnek e tárgyban).

Bódi Zoltán könyvének nagyobbik része foglalkozik az interneten végezhető (online) szociolingvisztikai fölmérésekkel, ezek módszertanával. Számba vesz minden körülményt (érvényesség, megbízhatóság, valóság, az internethasználó státusa), majd két időszakban végzett internetes kérdőíves vizsgálatának eredményeit mutatja be.

Megtudhatjuk például, hogy válaszadóinak 57%-a „diplomás beosztásban dolgozik” (vagy éppen egyetemista, középiskolás, 91. oldal). (Valljuk be ennél kicsit pontosabb megfogalmazásra lenne szükség, ahogy a következő oldalon lévő diagram adataiban is eléggé nehezen következtethetjük ki a számot.) De a szerző a bevezetőben is jelzi, hogy statisztikai adatai egy adott időpillanatra vonatkoznak, az internet használatának rohamos terjedése rövid idő alatt „felülírja” (ez is a számítógépes nyelvhasználatból jövő kifejezés) a korábbi adatokat. Abban nyilvánvalóan sokan egyetértünk, hogy az internet használata az értelmiség és az intézmények, hivatalok világa felől

közelít egyre szélesebb rétegekhez, s azzal, hogy ma már minden iskolában mindenki megismerkedik az internettel (csökken a digitális analfabétizmus, a digitális szakadék), ennek hatása az otthonokra, családokra is kiterjed, vagyis a számítástechnika gyakorlatilag a mindennapi világ, műveltség részévé válik. (Vannak olyan statisztikák, melyek szerint az elmúlt időszakban a számítógép és az internet „penetrációja” [terjedése] lassul, sőt, óriási elmaradásban van Magyarország; hétköznapi tapasztalataim, például az, hogy ma már alig akad olyan valaki, akinek ne lenne e-mail-címe, ennek ellentmondanak. Valószínűleg a hivatalokban, iskolákban, internetkávézókban, teleházakban internetezők, illetve a mamának, papának „internetszolgáltatást” nyújtó gyermek, unoka nincs benne a statisztikákban.) Bódi Zoltán előbb a szokásos internetes kérdésekre keresi a választ (mire használják, tematikus orientáció), majd következnek a mélyebb nyelvészeti tartalmak: (bevallás alapján) nyelvjárási elemek az interneten, a magán-e-mailek nyelvi színvonalával kapcsolatos elégedettség, a helyesírás és a stílus megítélése, idegen nyelvi elemek megítélése. Az adatok szinte minden esetben nagyon szóródnak, és nyilván egy újabb kutatásban változást is tapasztalhatnánk. Valójában igen nehéz konkrét nyelvművelői-nyelvstratégiai következtetést levonni. Az interneten tapasztalható (jellemzően angol) idegen nyelvi domanciáról mi a véleménye? kérdésre adott válaszokból 47%-ot nem zavar, 16%-a direkt élvezi, 14% félti a magyar nyelvet, 9% nem tud eléggé angolul (akkor őt talán mégis zavarja), 6% szerint nehezíti a kommunikációt, 4%-ot kifejezetten zavar, 2-2% nem vette észre, illetve szerinte ez a nyelvészek dolga. A konklúzió talán az lehetne, hogy a felmérés válaszadóinak 63%-a (a szerző szerint jelentős többsége) elfogadó attitűdöt mutat az interneten előforduló angol nyelvi dominancia iránt, a kisebbség pedig némiként elutasító (225). A válaszok értelmezése több okból bizonytalan. 1. A szerző által megadott válaszlehetőségek bizonyos fokig torzítják a képet, 2. Az internethasználat sokfélesége (csak levélíró, csak magyar/angol/német/spanyol stb. oldalakat látogató, csak információszerző) jelentősen befolyásolja a képet. (Én például eddig csak 5-6 spanyol nyelvű honlapot látogattam meg, míg nyilván több száz angol és több ezer magyar nyelvű honlapot; és egyáltalán nem zavar, hogy a magyarénál jóval nagyobb angol/spanyol nyelvű anyag van az interneten.)

Bódi Zoltán végkövetkeztetései viszont föltétlenül fontosak. Az Internet és a nyelvstratégia című fejezetben összegyűjti azokat a szempontokat, amelyek szerint kötelességünk nyelvészetiileg is kutatni a hálót, és következtetéseket levonni, valamint – ha szükséges – ajánlásokat tenni a háló kommunikációs lehetőségeivel, magyar nyelvhasználatával kapcsolatban. Konkrétan: a) az informatikai kommunikáció pontos megismerése és nyelvi leírása, b) a felhasználók, a fejlesztők, az információtechnológiai ipar, a kereskedelem és a tudomány közötti sikeres kommunikáció biztosítása, c) az új ismeretek befogadásának segítése, d) nyelvi technológiai fejlesztések, nyelvi mérnökök képzése. A szinterek pedig: a) internet, b) oktatás, c) szótárak, adatbázisok, d) sajtó, d) honosító, fejlesztő központok, d) nyelvészeti kutatások (241). Íme ez tehát Bódi Zoltán által kiformalt netnyelvészet nyelvstratégiája! A 2000-ben létrejött Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport ezeknek a tevékenységeknek az egyik hajtómotorja kíván lenni, nem véletlen, hogy a szerző a kutatócsoportnak alapítója, a folyamatos net- és nyelvstratégiai munka tevékeny végzője.

(Bódi Zoltán: A világháló nyelve. Internetezők és internetes nyelvhasználat a magyar társadalomban. Gondolat Kiadó, Budapest, 2004. 280 oldal.)